

8. KOORDYNACJA WYDAWNICZEJ DZIAŁALNOŚCI KARTOGRAFICZNEJ W KRAJU

Zmiany na mapie Europy i świata, zaistniałe w wyniku II wojny światowej oraz ogromne zniszczenia zbiorów i zasobów kartograficznych spowodowały konieczność szybkiego opracowania i wydania różnego rodzaju map i atlasów, zwłaszcza dla potrzeb gospodarki narodowej, szkolnictwa a także turystyki i ogółu społeczeństwa. Stąd też tymi zagadnieniami (obok opracowań, jakie prowadził Główny Urząd Pomiarów Kraju) zaczęło zajmować się szereg instytucji i wydawnictw bądź kontynuujących działalność przedwojenną np. „Książnica-Atlas” we Wrocławiu.

wiu, bądź dopiero wówczas podejmujących działalność kartograficzną z uwagi na potrzeby, a także dogodną sytuację stwarzającą możliwości szybkiego zysku. Znacznie też rozwinęła się działalność sektora prywatnego. Okres ten cechuje brak koordynacji prac, żywiołowość poczynań, dowolność opracowań, często niski poziom wydawnictw. Dekret o państwowej służbie geodezyjnej i kartograficznej z 1952 r., a następnie z 1956 r. zmienił poważnie tę sytuację, określając zadania w zakresie wydawnictw kartograficznych. Powołanie zaś w 1951 r. Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych było w zasadzie początkiem planowej działalności kartograficznej i stopniowo podejmowanej koordynacji. Plany wydawnicze PPWK roczne i wieloletnie obejmowały coraz to nowe opracowania z różnych dziedzin kartografii, a także następowało przejmowanie opracowań kartograficznych od różnych instytucji, np. „Książnicy-Atlas”, PZWS czy Spółdzielni „Pomoce i Urządzenia Szkolne”, co przy zapewnieniu ze strony Centralnego Urzędu Geodezji i Kartografii a następnie Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii pomocy i starań o rozwój produkcji kartograficznej oraz stałej troski o jakość wydawanych pozycji, normowało i porządkowało tę dziedzinę gospodarki narodowej. W tym też czasie wyeliminowano działalność sektora prywatnego. Dla ilustracji należy podkreślić, że o ile w latach 1945–1952 sektor państwowy wydał zaledwie 12⁰/₀ pozycji kartograficznych, to w 1953 r. jego udział wzrósł do 89⁰/₀, a w 1954 r. wynosił już 98⁰/₀ przy 100⁰/₀ w następnym okresie.

Z roku na rok następował stopniowy wzrost produkcji PPWK, skierowanej głównie na zaspokajanie potrzeb szkolnictwa w różnego rodzaju mapy i atlasy, gospodarki narodowej w tzw. mapy służbowe, a także ogółu obywateli w różnego rodzaju mapy turystyczne, przeglądowe, informacyjne itp. Potrzeby rynku rosły jednak niewspółmiernie szybko w stosunku do rozwoju produkcji kartograficznej. Obok map samoistnych i atlasów, zwiększyło się zapotrzebowanie na wszelkiego rodzaju załączniki mapowe do tekstów naukowych, encyklopedii, różnych książek i przewodników turystycznych, informatorów itp. Tym zadaniom nie mogło sprostać PPWK. Stąd szereg instytucji, w tym wydawnictw, podejmowało w swoim zakresie opracowania, nie dysponując przy tym niejednokrotnie ani odpowiednią kadrą fachowców, ani odpowiednimi materiałami źródłowymi i wyposażeniem technicznym. Powodowało to masowe wydawanie map i atlasów o często niskim poziomie merytoryczno-graficznym, niejednokrotnie kosztem dużych nakładów finansowych. Zjawisko to zmusiło Główny Urząd Geodezji i Kartografii do dalszego rozwoju produkcji PPWK (nowe inwestycje budowlano-sprzętowe) w latach sześćdziesiątych), jak również do podjęcia ścisłej i pełnej koordynacji wszelkiej działalności kartograficznej i prowadzenia właściwej polityki wydawniczej.

Pomocne w podjęciu tego działania było wydane w grudniu 1959 r. zarządzenie ministra spraw wewnętrznych dotyczących zgłaszania robót geodezyjnych i kartograficznych oraz przekazywania materiałów powstałych w wyniku tych robót. W oparciu o dekret o państwowej służbie geodezyjnej i kartograficznej i powyższe zarządzenie wprowadzono koordynację działalności wydawniczej. Opracowano tryb postępowania przy prowadzeniu tej działalności określający sposób, zasady rejestrowania i ewidencji w GUGiK wszystkich tzw. komórek kartograficznych resortów i instytucji spoza pionu GUGiK, opracowujących i wydających mapy. Obowiązywało zatem zgłoszenie (na specjalnym wzorze) komórek kartograficznych, które otrzymywały od GUGiK uprawnienia do prowadzenia działalności kartograficznej w określonym zakresie i warunkach. Uprawnione komórki mogły podejmować opracowania, po zgłoszeniu ich do GUGiK w formie określonej wyżej wymienionym zarządzeniem – na formularzu „zgłoszenie roboty kartograficznej”. Potwierdzenie przez GUGiK zgłoszenia i wydanie zgody pozwalało na podjęcie opracowania na określonych warunkach tj. wykorzystania odpowiedniego materiału źródłowego, fachowego wykonawcy, druku w wyspecjalizowanej drukarni,

itp. Tryb postępowania opracowany przez GUGiK wyjaśniał również szereg innych spraw niezbędnych w sprawie prowadzonej działalności kartograficznej, takich jak załatwianie zezwoleń na druk, przekazywanie gotowych map do składnicy, a także niektóre elementy typu redakcyjnego.

Z biegiem lat doskonalono postępowania, informowano przede wszystkim o zmianach, głównie pismami okólnymi prezesa GUGiK, podawano do wiadomości niezbędne zalecenia i nowo ukazujące się przepisy. W rezultacie doprowadziło to do skoordynowania w pełni działalności kartograficzno-wydawniczej w kraju, w czym pomogło włączenie się do prac koordynacyjnych delegatur GUGiK, które na terenie swojego działania miały obowiązek śledzenia rynku i sygnalizowania Urzędowi o nieprawnie ukazujących się wydawnictwach. Dużą pomocą ukazało się też przestrzeganie zasady zgłoszeń robót kartograficznych do GUGiK przez organa cenzury cywilnej i wojskowej, które nie rozpatrywały wniosków o zezwolenie na druk pozycji kartograficznych bez odpowiedniej adnotacji GUGiK.

W wyniku tej działalności już w końcu 1964 r. zarejestrowanych było w GUGiK 114 komórek kartograficznych, w tym 48 typowych, posiadających własne pracownie lub zespoły redakcyjne (np. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Wydawnictwa Geologiczne), 51 nietypowych, wydających mapy, lecz wykonujących je na zasadach umów z inną fachową instytucją lub osobami trzecimi oraz 15 komórek o tzw. doraźnej działalności. W omawianym roku komórki te zgłosiły łącznie 402 tytuły pozycji kartograficznych (w tym atlasy).

Komórki kartograficzne zgrupowane były przede wszystkim w resortach kultury i sztuki, oświaty i szkolnictwa wyższego, turystyki oraz Polskiej Akademii Nauk.

Z biegiem lat ilość komórek kartograficznych i wydanych przez nie pozycji znacznie wzrosła, osiągając na początku lat siedemdziesiątych liczbę 252 przy produkcji rocznej ok. 900 tytułów i nakładzie około 7 mln egzemplarzy.

Produkcja ta obejmowała jednak w skali rocznej zaledwie kilka lub kilkanaście pozycji atlasowych lub innych poważniejszych opracowań (część opracowań było typu naukowego), natomiast większość map o masowych nakładach stanowiły załączniki do rozmaitych tekstów.

Koordynacja działalności kartograficznej i przyjęty tryb postępowania doprowadził również do poważnego podniesienia poziomu merytoryczno-graficznego ukazujących się na rynku map i atlasów. Każda pozycja atlasowa czy opracowanie seryjne opiniowane było przez Komitet ds. Kartografii Ogólnej i często wymagało dodatkowych recenzji fachowców. Ten tryb postępowania GUGiK konsekwentnie egzekwował, co zmusiło te komórki do zapewnienia we własnym zakresie należytego poziomu opracowań i kontroli. Koordynacja wydawnictw kartograficznych prowadzona jest nadal przez GUGiK w tym samym trybie, nieco tylko zmodyfikowanym i uproszczonym. GUGiK ma pełne rozeznanie co do podejmowanych prac, a także w wielu przypadkach gwarancję należytego ich wykonania, dzięki wyspecjalizowanej już kadry fachowców zatrudnionych w komórkach typowych oraz wykonujących prace dla komórek nietypowych. Przeprowadzane od lat przez GUGiK fachowe kontrole ich działalności miały charakter szkoleniowo-doradczy, co w efekcie dało pożądane rezultaty.

W połowie lat siedemdziesiątych przeprowadzono wnikliwą weryfikację komórek kartograficznych, co było konieczne m. in. z uwagi na zmianę podziału administracyjnego kraju i zaprzestanie działalności przez niektóre komórki lub zaistniałe w nich zmiany organizacyjne.

W wyniku powyższego działania liczba komórek zmniejszyła się do 93, przy czym wyeliminowano wszystkie komórki o działalności doraźnej.

W ostatnich latach, które generalnie cechuje poważny niedobór papieru niezbędnego do druku map, nastąpiło znaczne zmniejszenie ilości zgłaszanych ro-

bót kartograficznych do średnio 150–200 pozycji rocznie. Ponadto GUGiK analogicznie, jak w stosunku do PPWK, przeprowadza wnikliwą selekcję tytułów, sugerując i wydając zezwolenia jedynie na najniezbędniejsze.

Zamierzenia na najbliższe lata, a także program rozwoju kartografii przewidują dalsze kontynuowanie koordynacji działalności kartograficznej, przy czym, w miarę rozwoju PPWK, zwiększy się obsługa komórek kartograficznych przez to przedsiębiorstwo. Docelowo natomiast przewiduje się pozostawienie około 10 wyspecjalizowanych komórek kartograficznych, których działalność będzie nadal koordynowana przez GUGiK, przy czym komórki specjalistyczne, które nie posiadają własnej reprodukcji, obsługiwane będą w tym zakresie przez PPWK, inne natomiast wykonywać będą jedynie koncepty map na dostarczonych podkładach, a dalszy proces produkcyjny odbywać się będzie w PPWK.

Pozostałe instytucje zamawiać będą potrzebne im mapy w PPWK, które jest już odpowiednio przygotowane do tego typu usług.

Ta przewidziana i konieczna z różnych aspektów integracja pozwoli na racjonalne wykorzystywanie sił i środków, sprzętu i kadry fachowców, zapewnienie większej możliwości dalszego podnoszenia poziomu opracowań dzięki zastosowaniu nowoczesnych technologii (w tym np. wykorzystywania obrazów satelitarnych). Pozwoli też na należyte prowadzenie całej polityki kartograficzno-wydawniczej.